

С 90

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П.ДРАГОМАНОВА

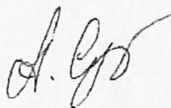
Суріна Ганна Юрїївна

УДК : 140.8:165.9:316.74

**СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ
АРХЕТИПІВ КОСМОГОНІЧНИХ МІФОЛОГЕМ**

09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Київ – 2013

9513

НБ НПУ ім. М.П.Драгоманова

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі філософії Миколаївського національного університету імені В.О.Сухомлинського, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор філософських наук, доцент
Дулін Петро Георгійович,
Миколаївський національний університет
імені В.О.Сухомлинського,
завідувач кафедри філософії.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, доцент
Полисаєв Олександр Павлович,
Національний авіаційний університет,
професор кафедри політології та соціальних
технологій Гуманітарного інституту;

кандидат філософських наук, доцент
Рик Сергій Миколайович,
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет імені Григорія
Сковороди», проректор з наукової роботи.

Захист відбудеться 20 вересня 2013 року о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.16 Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий 20 серпня 2013 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н.В. Крохмаль

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах глобалізації відбувається криза глобальних настанов модерну, а саме віри в метанаративи і всезагальність істини, що призводить до заміни даних категорій радикально-плюралістичними настановами постмодерну, які заперечують будь-яку можливість консенсусу між різними жанрами соціального дискурсу. За таких умов підвищується роль ірраціональних чинників у розвитку соціуму, формується нова модель міфологічного світогляду, в якому акцентуються хаотичні тенденції, що перешкоджають критичному та адекватному відображенню оточуючої дійсності. Нова соціальна міфологія, характерна для постмодерного сприйняття реальності, перетворює людину на споживача, що постійно перебуває під усвідомленим чи неусвідомленим тиском реклами та інших видів впливу. Різноманітність соціальних дискурсів за таких умов підміняється системою можливих рівнозначних образів світу. Таким чином відбувається руйнація традиційних цінностей і норм доби модерну, на перший план виходять бізнес-відносини і хитросплетіння Інтернету. Отже, для сучасного суспільства характерним є зростання кількості кризових явищ і тенденцій, прискорення процесів відчуження та швидке зростання різноманітних осередків напруження.

Не викликає подиву той факт, що в таких нестійких умовах відбуваються пошуки деяких сталих метаісторичних форм духовно-практичного освоєння світу людиною, а саме активно досліджується міф, як найдавніший засіб концептуалізації дійсності, людської сутності й латентного регулювальника соціальних зв'язків і відносин. Саме у міфі виявляється глибинне коріння багатьох соціально-економічних, політичних і культурних процесів, що актуалізуються в якості деяких констант буття – архетипів. Через них сучасна людина відображає символи, що виникли практично на початку її становлення, і досі впливають на загальне світосприйняття. Переосмислення міфу вибудовує архітектоніку культурних універсалій, що впливають на сучасне десакралізоване суспільство, в якому міф утратив свою безпосередню онтологічну функцію.

Сучасна філософія міфу фіксує появу великої кількості політичних, рекламних, освітніх і багатьох інших різновидів міфів, що мають істотний вплив на масову свідомість, на психічний стан суспільства і його повсякденність. Масова свідомість розглядається сучасною філософією як глибоко міфологізована, тобто насичена багатьма міфологемами. Це виявляється, наприклад, у посиленні ідеологічного тиску на свідомість людини. Даний факт зазвичай набуває руйнівного характеру й перетворюється на маніпуляцію суспільними настроями. Дослідниками визначаються домінування PR-технологій під час проведення політичних компаній, результатом чого стає дискредитація ЗМІ.

Питання соціальної природи сучасної міфотворчості входить у число важливих дослідницьких проблем соціальної філософії та філософії історії.

Неоднозначність новітньої історії актуалізувала пошуки культурних інваріантів, констант, універсалій у якості непохитних устоїв, зразків, що мали б стати точками опори в динамічному, багатополлярному й суперечливому світі. Знаходження певних структурних елементів, всезагальних упорядкованих «матриць», однаково значимих для більшості культур світу, сприяє пошукам шляхів порозуміння й визнання принципової однорідності міжкультурної і внутрішньокультурної комунікації.

Ідентифікація та викриття міфологічних принципів, покладених в основу ідеологічних і комерційних впливів на масову свідомість через дослідження їх генези, механізмів функціонування, імперативів трансформації й трансляції у нові форми, необхідні з метою: а) звільнення від політичних, рекламних та інших стереотипів, б) набуття імунітету та здорового погляду на подібні явища, в) зростання раціональності масової свідомості.

Ступінь наукової розробленості проблеми. Концептуальний розгляд проблем філософії міфу проводився на основі праць Дж.Віко, В.Вундта, Й.Гердера, Я. і В.Гримм, Е.Кассирера, Ф.Кессіди, Л.Леві-Брюля, К.Леві-Строса, Б.Малиновського, К.Хюбнера, В.Шеллінга та ін. У роботі наявні наукові розвідки наступних шкіл: натуралістичної (О.Афанасьєв, М.Кун, М.Мюллер, О.Потебня, В.Шварц та ін.); французької соціологічної (Ж.Вандрієс, Ж.Дюмезиль, Е.Дюркгейм, О.Мейє та ін.); англійської антропологічної (Е.Ленг, Г.Спенсер, Е.Тейлор та ін.); ритуалістичної (Г.Меррей, Дж.Фрезер, Д.Харрисон, С.Хук та ін.); психологічної (С.Гроф, Ч.Тарт, К.Уілбер, З.Фрейд, К.Юнг); юнгіанської (Дж.Кемпбелл, К.Керен'ї, М.Еліаде та ін.).

У радянський період рефлексія міфології була дозованою й відсунутою на периферію наукової свідомості. Проте, серед дослідників радянського й пострадянського часу є праці, важливі для даної теми. Йдеться про концепції С.Аверинцева, О.Афанасьєва, М.Бахтіна, Я.Голосовкера, В.Іванова, О.Косарева, Ю.Лотмана, О.Лосєва, С.Мелетинського, В.Найдиш, В.Налімова, В.Проппа, Б.П'ятигорського, Б.Рібакова, В.Топорова, П.Флоренського, О.Фрейденберг, С.Хорунжего та ін.

Серед українських дослідників для даної теми актуальними є концептуальні підходи В.Андрущенка, О.Александрової, О.Базалука, В.Бєха, А.Білокобильського, С.Гатальської, Є.Донченко, В.Заблоцького, О.Колесник, С.Кримського, С.Кучепал, О.Полисаєва, С.Рика, М.Савельєвої, С.Стоян та ін.

Сьогодні неоміфологічна свідомість багатьма дослідниками (від символістів до постмодерністів) сприймається як один з головних напрямів культурної ментальності. Процесу актуалізації й репродукування міфологічної свідомості сприяли: феноменологія Е.Гусерля, метафізика Е.Гартмана, аксіологія М.Шелера, фундаментальна онтологія М.Гайдегера, філософія К.Яспєрса, психоаналіз З.Фрейда, аналітична психологія К.Юнга.

Рефлексію сучасної міфотворчості підтримували також праці Т.Адорно, Р.Барта, Г.Блюменберга, М.Горкгаймєра, О.Лосєва, О.Маркварда та ін. В даних доробках досліджувалась міфологічність, якою просякнуті такі сфери життя,

що раніше ніж не пов'язувались з міфологією, наприклад політика, комерційна діяльність і навіть наука.

Для дослідження міфологем сучасної культури і процесів реміфологізації актуальними є праці російських і українських дослідників В.Василькової, А.Гулиги, Н.Зоркої, О.Князевої, С.Курдюмова, С.Кордонського, С.Лебедева, Є.Мелетинського, В.Найдиш, О.Полисаєва, С.Рика, В.Руднева, Т.Сумінової, М.Хренова, Л.Ярошенко та ін.

При аналізі архетипів космогонічних міфологем у китайській релігійно-філософській традиції ми спирались на праці й переклади сходознавців і синологів О.Кобзева, І.Лисевича, В.Малявіна, Л.Позднеєвої, О.Поршневої, Є.Торчинова, Е.Яншиної та ін.

Значимо, що завдання відтворення філософії міфології залишається актуальним, й виступає одним з важливих у руслі творчого відновлення вітчизняної філософської думки.

Зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Дисертація є частиною наукової теми кафедри філософії Миколаївського національного університету імені В.О.Сухомлинського «Дослідження потенціалу духовних цінностей в консолідації українського суспільства» (Державний реєстраційний номер 0112U003-436). Тема дослідження затверджена на засіданні Вченої ради Миколаївського національного університету імені В.О.Сухомлинського (протокол № 9 від 28 лютого 2012 року).

Об'єкт дослідження – архетипи космогонічних міфологем.

Предмет дослідження – соціально-філософський вимір архетипів космогонічних міфологем.

Мета дисертації полягає у здійсненні комплексного аналізу архетипів космогонічних міфологем (їх сутності, значимості, потенціалу, форми вияву) через обґрунтування детермінант (умов, факторів, механізмів та імперативів), що актуалізують їх репродукування у генезі культури.

Реалізація мети передбачає виконання наступних **завдань дослідження:**

- здійснити комплексний аналіз уведеного поняття «архетипи космогонічних міфологем» (хаос, небо-земля, світове дерево) та дослідити їх еволюцію у виявах міфологічної свідомості;

- виявити причини реактуалізації міфологічної свідомості в ХХ столітті;

- проаналізувати переклади китайських класичних книжок «Дао-Де цзин», «Чжуан-цзи», «Гуань Ін-цзи», «Хуайнаньцзи» та деяких інших текстів на предмет виявлення форм і шляхів трансформацій архетипів космогонічних міфологем у відомі китайські філософії;

- проаналізувати процеси реактуалізації архетипів космогонічних міфологем у сучасній літературі, для якої неоміфологізм став одним з провідних принципів;

- обґрунтувати положення про те, що репродукування архетипів космогонічних міфологем у сучасних видовищних мистецтвах (цирк, кіно,

телебачення) відроджує систему показу, якій притаманні характерні риси міфологічного мислення, зокрема, циклічне сприйняття часу;

- поглибити аналітичні підходи, згідно з якими модуси архетипів космогонічних міфологем, іманентні сучасній політиці й рекламі, формують ментальність суспільства споживання;

- ідентифікувати діалогізм синергетичної термінології з термінологією архетипів космогонічних міфологем, дослідити актуалізацію міфологем у синергетиці з метою поглибити розуміння метаісторичної сутності міфу.

Теоретико-методологічна основа дослідження побудована на міждисциплінарній інтеграції сучасних філософських концепцій міфу і міфологічного мислення в дискурсі соціальної філософії та філософії історії. У роботі використовуються наступні методи: *аналітичний* – при вивченні першоджерел і супутньої літератури; *генетичний* – при дослідженні розвитку і трансформацій міфологічного мислення; *структурно-типологічний* – застосовується з метою виявлення архетипів космогонічних міфологем в якості інваріантів міфологічного мислення; *компаративний* – при виявленні архетипних інваріантів у різних соціокультурних явищах; *функціонально-соціологічний* – дозволяє визначити роль міфу й міфологічного мислення в сучасному соціокультурному середовищі.

В основу дисертаційного дослідження покладені принципи об'єктивності, системності, методологічного і світоглядного плюралізму. Робота базується на методологічних підходах філософських систем Р.Барта, Я.Голосовкера, О.Лосева, М.Еліаде, представників тартусько-московської семіотичної школи та ін. Ми прагнули врахувати більшість класичних і новітніх досліджень, що обумовили сучасний парадигмальний плюралізм філософії міфу.

Наукова новизна дисертації полягає у здійсненні комплексного аналізу сутності, функціональної природи, механізмів репродукування архетипів космогонічних міфологем. Результати дослідження, що резюмують наукову новизну і виносяться на захист, розкриваються в наступних положеннях:

Уперше:

- запропоновано поняття «архетипи космогонічних міфологем», якими виступають соціокультурні константи, що окреслюють символічні просторово-часові параметри екзистенції, репродукують свої формально-змістовні характеристики у різних сферах і галузях культури, укорінені в ірраціональності психіки й особливостях міфологічного мислення;

- здійснено комплексний аналіз процесів актуалізації архетипів космогонічних міфологем у широкому соціокультурному контексті, а саме у сучасній літературі, видовищних видах мистецтва, політиці, рекламі, в синергетиці, завдяки чому продемонстровано різнобарвний спектр дискурсів існування міфу;

- ідентифіковано діалогізм синергетичної термінології з термінологією архетипів космогонічних міфологем, а саме проводяться паралелі біфуркаційного розгалуження зі світовим деревом; фракталів з новою назвою міфологічного ізоморфізму мікро- й макрокосму; синергетичного «ритму» з

циклічною моделлю часу; синергетичної «ієрархії середовищ» зі структурованістю і субординацією світових стихій. Розвинуто тезу про те, що синергетика корелює з міфом фундаментальною ідеєю – переходом від креативного хаосу через креативний вихор до порядку. У цій кореляції вона реанімує базові принципи міфологічного мислення – холистичність і антропокосмізм.

Уточнено:

- головні причини актуалізації неоміфологічної свідомості в сучасній соціокультурній ситуації; ними стали трансформації в свідомості, детерміновані: а) занепадом сцієнтистського міфу; б) кризою логічного позитивізму; в) «лінгвістичним поворотом» у філософії, г) культурологічною установкою на семантику можливих світів і віртуальні реальності. Оновлений міф реанімував такі традиційно притаманні йому настанови, як можливість існування багатьох реальностей, відносність просторово-часової визначеності, ірраціональність тощо;

- поняття про неоміфологізм як один з провідних принципів сучасної літератури, якій притаманні: архетипність образів, орієнтація на семантику можливих світів, циклічні способи організації простору-часу, міфоритуальні ідеї карнавалу, уявлення про існування деміургів-культурних героїв тощо. Відображаючи постмодерністську свідомість, літературний неоміфологізм тяжіє головним чином до міфологеми хаосу, тобто спонтанності, «ризомності», тоді як бінарні і троїсті міфологеми (наприклад, світового дерева) майже не рефлектуються його образами.

Подальший розвиток отримали:

- погляди на процеси трансформації архетипів космогонічних міфологем, які характеризуються істотною змістовною динамікою при консервативності своєї архетипної інваріантної форми, що розглянуто на прикладі китайської релігійно-філософської традиції. При аналізі деяких китайських класичних творів виявлено, що риси міфологеми хаосу присутні в базових китайських філософемах «дао» і «ци», риси бінарної пари «небо-земля» притаманні філософемі «інь-ян», міфологеми природних стихій склали основу китайської нумерології, яка, в свою чергу, стала методологічною базою всієї китайської філософсько-релігійної традиції;

- дослідження архетипних космогонічних міфологем у сучасних видовищних мистецтвах (цирк, кіно, телебачення), базованих на системі показу. В сучасній системі показу: а) архетипні космогонічні міфологеми – хаос і космос, сакральний центр (світова гора), світові стихії – ідентифікуються в глибоко латентному, неусвідомленому вигляді; б) космогонічний зміст видовищ майже зникає, за ними закріплюється лише розважальна функція, сакральність втрачається, витіснена буденністю;

- аналіз модусів архетипів космогонічних міфологем у сучасній політиці й рекламі, для яких характерні: спрямованість на колективну свідомість, поділ на «своїх» і «чужих» за принципом архаїчного дуалізму, проголошення сучасних політиків «культурними героями – рятівниками», риси

циклічності сприйняття часу і сакральності «початку часів» (в рекламі це звертання до «золотого віку», тобто традицій, що гарантують якість), міфологічні способи організації простору (сакральність центру), міфоритуальність карнавалу, ново-класичні ритуали переходу, феномен близнюків, змістоутворююча знакова роль числа, звуку. Використовуючи архетипний потенціал класичних міфологем, політична і рекламна міфологія обмежує їх лише матеріальною складовою. Тим самим картина світу, основу якої складав хрест (світове дерево), стає матеріально пласкою, відображаючи своєрідність вирішення духовних протиріч суспільства споживання.

Теоретичне значення дослідження полягає у розвитку й конкретизації системно-космічної парадигми і концепції архетипів космогонічних міфологем. Отримані результати релевантні для: а) подальшого вивчення філософії міфу як складової частини соціальної філософії та філософії історії; б) розуміння розмаїття процесів актуалізації міфу в різних соціокультурних областях сучасності; в) відкриття механізмів та імперативів трансісторичного, інваріантного, універсального в динаміці соціального буття, з метою осмислення культури як цілісності, що є істотним в умовах тотальної реміфологізації.

Практичне значення роботи полягає в можливості використання концепції архетипів космогонічних міфологем в методологічних розробках з широкого кола філософських проблем. Результати дослідження дозволяють: а) глибше зрозуміти сутність і вектор розвитку сучасного постмодерного суспільства; б) краще усвідомити процес формування цінностей в різних сферах життя соціуму; в) вирішувати конкретні теоретичні й практичні проблеми, пов'язані з розвитком сучасного українського суспільства; г) використовувати їх в процесі викладання базових і варіативних філософських дисциплін, зокрема, космографії, а також для підготовки спецкурсів на філософських, історичних і соціально-гуманітарних факультетах вищих навчальних закладів.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним дослідженням. Більшість опублікованих праць за темою кандидатської дисертації (статті та тези) написані без співавторів. Допоміжні і проміжні завдання дослідження відображено у ряді спільних публікацій: з В.Ковалевич у статті «Антропокосмизм міфологічних архетипов» сформульовано головну проблематику, напрями аналізу міфологічних архетипів (с. 96-98); з В.Шевчук у статті «Духовний потенціал мифа» особистий внесок автора полягає у розкритті філософського підґрунтя викладання спецкурсу з міфології у молодших класах середньої школи (с. 106-109); з С.Свистунівим у статті «Деякі особливості китайського релігійно-філософського мислення та їх вплив на сучасні вірування» автором визначено постановку проблеми, її зв'язок із науковими і практичними завданнями, здійснено відбір та реферативний аналіз текстів з даної релігійно-філософської проблематики (с. 70-74).

Апробація результатів дослідження. Основні ідеї та висновки дисертаційного дослідження обговорювались на засіданні кафедри соціальної

філософії та філософії освіти Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, а також були представлені у вигляді доповідей на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, а саме: Міжнародній науковій конференції «Інновації в технології та методології наукового пізнання» (Одеса, 2006); П'ятих Міжнародних педагогічних читаннях «Спешите, дети, будем учиться летать!» (Москва, Росія, 2006); Четвертій міжнародній конференції «Человек в современных философских концепциях» (Волгоград, Росія, 2007); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасне світорозуміння» (Дніпропетровськ, 2007); 4-й Міжнародній конференції РКА «Коммуникация – 2008» (Москва, Росія, 2008); Міжнародній науковій конференції «Дні науки філософського факультету – 2008» (Київ, 2008); Міжнародній науковій конференції «Дні науки філософського факультету – 2009» (Київ, 2009); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасні процеси в релігійному житті світу та України» (Одеса, 2009); IV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Наука України. Перспективи та потенціал» (Одеса, 2012); VII Міжнародній науково-практичній конференції «Религия и общество» (Могилів, Білорусь, 2012).

Публікації. Результати дослідження опубліковано у 20 наукових роботах, з них: 10 – статті у фахових виданнях з філософських наук, 2 – статті в інших наукових виданнях, 8 – матеріали науково-практичних конференцій і семінарів.

Структура та обсяг дисертації зумовлені логікою дослідження, поставленою метою і завданнями. Робота включає вступ, два розділи, які складаються з п'яти підрозділів, висновки, список використаних джерел (289 позицій), 1 додаток. Загальний обсяг дисертаційного дослідження – 196 сторінок, з них основного тексту – 168 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність дослідження; визначається архітектоніка дисертації: об'єкт, предмет, мета, завдання, теоретико-методологічні засади; сформульовані наукова новизна дослідження, теоретичне і практичне значення, форми апробації його результатів.

Розділ 1 – «Теоретико-методологічні засади дослідження міфу» – складається з двох підрозділів, що віддзеркалюють головний концепт, логіку та інструментарій дослідження.

У **підрозділі 1.1 – «Генеza рефлексії міфологічного мислення»** – здійснено огляд підходів до природи міфу й міфологічного мислення, починаючи з часів античності до наших днів. Описані тенденції еволюції в поглядах на міф доби античності, середньовіччя, Відродження, в романтизмі. Охарактеризовані магістральні школи дослідження міфу 2-ої половини XIX ст., які певним чином конкурували між собою: *натуралістична* (О.Афанасьєв, М.Кун, М.Мюллер, О.Потебня, В.Шварц та ін.), що спиралась на успіхи наукового порівняльно-історичного індоєвропейського мовознавства;

антропологічна (еволюціоністська) (Е.Ленг, Г.Спенсер, Е.Тейлор та ін.), яка спиралась на успіхи порівняльної етнографії; *французька соціологічна* (Ж.Вандрієс, Ж.Дюмезиль, Е.Дюркгейм, О.Мейє та ін.), яка довела тезу, що міф в архаїчних суспільствах виконує функції підтримання соціальних традицій; *ритуалістична* (Дж.Фрезера та ін.), яка затвердила теорію ритуального походження міфу.

Критичне ставлення до крайнощів ритуалізму призвело до зміщення акцентів на дослідження особливостей міфологічного мислення. У цьому напрямі провідними стали концептуальні положення В.Вундта, Е.Кассирера, Л.Леві-Брюля, З.Фрейда, особливо К.Юнга, положення якого про архетипи колективного несвідомого для даної роботи постало ключовим.

К.Леві-Строс розробив структуралістську теорію міфу, демонструючи здатність міфологічного мислення до класифікацій і логічного аналізу. Доктрина Леві-Стросса критикувалась російськими дослідниками міфу (М.Бутінов, В.Прош та ін.), проте її ідеї швидко розроблялись представниками тартусько-московської семіотичної школи (Вяч.Іванов, Ю.Лотман, О.П'ятигорський, В.Топоров та ін.), в працях Є.Мелетинського, С.Токарева.

Загальні висновки, що затвердились сьогодні в поглядах на природу міфу і міфологічного мислення є наступними: міфи в примітивних суспільствах функціонували як засоби підтримки природного і соціального порядку; міфологічне мислення має певну логічну й психологічну своєрідність і є невід'ємною складовою людської психіки; міфотворчість постає найдавнішою формою символічної «мови», в межах якої людина моделювала, класифікувала й інтерпретувала світ і себе в світі; своєрідні риси міфологічного мислення мають певні аналогії в продуктах людської уяви не тільки глибокої давнини, але й інших історичних епох, отже, міф як домінуючий спосіб мислення притаманний культурам архаїчним, але в якості певного «рівня» чи «фрагменту» може бути присутнім у самих різних проявах культури, особливо в літературі й мистецтві, які генетично багато чим зобов'язані міфу й мають з ним загальні риси (метафоричність, символічність, образність).

Розглядаються наукові, філософські й культурологічні причини відродження рис міфологічного мислення в масовій свідомості ХХ-ХХІ ст., коли процес реміфологізації став загальнокультурним явищем. Наукова спільнота пережила *кризу сциєнтистського міфу* в межах кризи логічного позитивізму. Передумови цього процесу в надрах самої науки сприяли усвідомленню того, що наука як система раціоналізованого знання, навіть у самому інтегрованому вигляді не здатна синтезувати світ. Даними передумовами стали формулювання:

- *принципу додатковості* Н.Бора для квантової фізики, згідно з яким чітко побудовані логічні системи діють як метафори (а метафоричність – одна з найвизначніших рис міфології); вищезазначені метафори задають моделі, які можуть вести себе як адекватно зовнішньому світу, так і не адекватно;

- *теорему про неповноту дедуктивних систем* К.Геделя, за якою несуперечлива система є неповною. Філософське значення висновку з теорему

Геделя свідчить, що будь-яка формально-змістовна теорія обов'язково тримає в собі мінімум одне твердження, яке неможливо ані довести, ані спростувати засобами мови цієї системи; для доведення або спростування такого твердження необхідний вихід за межі системи в більш широку метасистему;

- *стівідношення невизначеностей* В.Гейзенберга, за яким неможливо однаково точно описати два взаємозалежних параметри об'єкту мікросвіту (наприклад, координату й імпульс частки). Висока точність в одному вимірі, автоматично означає високу неточність в іншому.

Фундаментальне значення цих трьох принципів для методології культури ХХ ст. полягає в тому, що вони постулювали релятивність пізнання, закономірним наслідком чого стало виникнення постмодернізму, який ідею стереоскопічності, додатковості художніх мов і засобів зв'язу у головний естетичний принцип. Таким чином, у культурі ХХ-ХХІ ст. затвердились: установка на втрату чіткої демаркації між реальністю та ілюзією; *семантика можливих світів* – принцип, за яким оточуючий світ є лише одним з можливих, а істина залежить від спостерігача й свідка подій.

Філософія ХХ ст. на перший план висунула проблему мови (лінгвістичний поворот), постулювавши, що реальність немислима без мови, оскільки «реальність» сама є часткою мови, то впливає гіпотеза лінгвістичної відносності, при якій реальність визначається мовою.

У поданій філософсько-культурологічній ситуації міф, який завжди був носієм ідей існування багатьох реальностей, відносності часу і простору, відсутності в них законів класичної логіки, стає чимось цілком природним, навіть неминучим.

У *підрозділі 1.2. – «Концептуалізація понять "міф", "архетип", "архетипи космогонічних міфологем"»* – шляхом дефініції й розгляду властивостей, аналізується сутність понять «міф», «архетип», «архетипи космогонічних міфологем».

Міф є метаісторичною формою духовно-практичного освоєння світу людиною, яка в емоційно-символічній формі синтезу ідеї та змісту описує фундаментальні структури всесвіту, соціуму й особистості в їх єдності та взаємній співвіднесеності.

Архетипи з точки зору психології – універсальні вроджені психічні структури, які складають зміст колективного несвідомого, виявляючи себе в сновидіннях і життєвому досвіді. Вийшовши за межі психології, архетипи стали розумітися первісними образами, формами загальнолюдовських символів, які складають основу міфів, фольклору й культури в цілому, успадковуючись поколіннями. Філософські погляди на природу архетипів і суміжних з ними понять можна знайти в: першоджерелах (Платон, Плотін, Еріугена, Г.Гегель, Г.Сковорода, К.Юнг, М.Еліаде та ін.); працях, що тлумачать архетипи в широкому соціокультурному контексті (І.Бергман, Г.Гессе, Дж.Джойс, Т.Еліот, Ф.Кафка, Дж.Кемпбелл, К.Керен'ї, Т.Манн, Ф.Фелліні та ін.); працях сучасних російських дослідників (О.Косарев, Е.Мелетинський, О.Наговицин, В.Найдиш, В.Пропп, О.П'ятигорський, О.Фрейденберг) й українських здобутках, що

осмислюють феномен архетипного (О.Бичко, В.Воронкова, С.Гатальска, С.Кримський, О.Кирилук, Л.Левчук, М.Савельєва та ін.).

Архетипи космогонічних міфологем є соціокультурними константами, що сягають корінням в особливості міфологічного мислення і задають символічні просторово-часові параметри екзистенції. Аналіз таких архетипів космогонічних міфологем як хаос, бінарні (небо й земля), світове дерево, дозволяє зробити висновок, що дані міфологеми: 1) характеризують просторово-часову визначеність всесвіту, в якій актуалізуються екзистенція; 2) укорінені в свідомості, тобто трансформуючись у часі, змінюють свої назви, семантику, способи подання і сприйняття, але сутність їх залишається незмінною. Так, при всій глибині й різноманітності своїх виявів, міфологема хаосу залишається символом первісної єдності; дуалізм неба й землі сприймається як основа дихотомії доквілля; архетип світового дерева асимілює єдність у різноманітності, залишаючись при цьому символом трієстості. Універсальний евристичний потенціал цих міфологем актуалізує і репродукує їх у різних сферах сучасної культури.

Розділ 2 – «Архетипи космогонічних міфологем» – складається з трьох підрозділів, в яких розглядаються деякі архетипи космогонічних міфологем (хаос, світове яйце, небо й земля, світове дерево, світові стихії та ін.), їх трансформації в релігійно-філософських традиціях і явищах сучасної культури.

У підрозділі 2.1. – «Міфологеми релігійних традицій» – надається загальна характеристика архетипів космогонічних міфологем.

Спираючись на тезу про те, що космогонічні й космологічні міфи займають особливе місце серед міфологічного світосприйняття, описуючи просторово-часові умови, в яких актуалізується екзистенція, детально характеризуються основні архетипи космогонічних міфологем, розкривається їх евристичний потенціал. Так, міфологема хаосу є однією з найоригінальніших за смисловою насиченістю і глибиною. Її евристичність актуалізується в різних галузях сучасної культури: в літературних творах, при аналізі політичних процесів, у наукових концепціях, зокрема в фундаментальних теоріях фізики («хаотичний сценарій» А.Лінде) і концепціях синергетики, які відштовхуються від креативних можливостей хаосу. В теоріях психоаналізу хаос зіставляється з несвідомим початком психіки, в культурологічних концепціях – з «діонісійським» початком в культурі (Ніцше). Поняття «хаос» активно використовується в творах постмодерністів для опису сучасного їм стану культури (Ф.Гваттарі, Ж.Дельоз, Ж.Дерріда). Теза «світ як хаос» стає для постмодернізму своєрідним обґрунтуванням плюралістичних тенденцій розвитку культури з принциповим відкиданням можливості їх синтезу, тобто упорядкування в структурований «космос».

Міфологема неба-землі, як і близнюків, у міфах багатьох народів виникає як одна з перших в світі дихотомій. У ХХ ст. такий бінаризм було теоретично обґрунтовано в якості універсального пізнавального засобу. Було усвідомлено, що в класичній європейській культурі формулювання ідей у дихотомічній (тезово-антитезовій) формі є найбільш поширеним; дихотомічний аналіз є

важливим евристичним засобом пізнання закономірностей динаміки світу. Він простежується в самих ранніх формах архаїчного мислення (як опозиції лівий-правий, верх-низ, високий-низький); пізніше знаходять більш складне спекулятивне вираження у формі міфологем небо-земля, близнюки, герой-ворог. Такий аналіз має універсальний характер, містить у собі безмежний евристичний потенціал, сформульований у культурологічному принципі Ю.Лотмана: ми не можемо осягнути світ до кінця, але ця неможливість компенсується бінарністю додаткових точок зору на світ.

Міфологема світового дерева є однією з найглибших за змістом, символізуючи перехід від бінарності до троїстості й далі до множин. Потенціал цієї міфологеми майже безмежний у тих сферах, де потрібно описувати загальну картину й систематизувати матеріал. Саме тому образ дерева, що «гілкується» на класи, підкласи, види й підвиди характерний для будь-якої науки; взагалі схематично зображену деревовидну форму має будь-який вид пізнавальної діяльності, незалежно від її форми і методів здійснення.

У підрозділі 2.2. – «Архетипи космогонічних міфологем у китайській релігійно-філософській традиції» – пояснюючи чому релігійні трансформації архетипів космогонічних міфологем розглядаються на прикладі саме китайської релігійно-філософської традиції, ми акцентуємо наступні вихідні положення:

1) більшість сходознавців погоджуються з тим, що східні релігійно-філософські системи не мають чіткої демаркації між міфологією, релігією і філософією, як це має місце на Заході; 2) східні, в тому числі китайські, релігійно-філософські доктрини майже не знали різких якісних стрибків у своїй історичній генезі, тому в них тісний зв'язок з попередньою міфологією простежується рельєфно, переконливо, а космогонічні міфологеми в процесі трансформацій набувають надзвичайно цікавих форм, яких не маємо в релігіях більш близьких нам історично, зокрема в християнстві; 3) ідеї східних релігійно-філософських систем, хоч і не мають численних прихильників на теренах України, прямо чи опосередковано знаходять свій вияв у масовій свідомості (наприклад, у вигляді популярності східного календаря, східних видів боротьби і йоги тощо). Аналіз архетипів космогонічних міфологем китайської космогонії спирається на переклади класичних китайських книжок «Дао-де цзин», «Чжуан-цзи», «Гуань Ін-цзи», «Хуайнань-цзи». Він показав наявність у цих творах міфологем хаосу, світового яйця, першоплодини, неба й землі, світового дерева, світової гори і трьох світів, небесної ієрархії, близнюків, потопу, золотого віку, культурних героїв, космічної війни, природних стихій. Деякі з перелічених міфологем трансформувались у філософеми. Так, риси міфологеми хаосу найбільш яскраво трансформувались в категоріях Дао і Ци; міфологеми неба й землі збереглися в китайській діалектичній парі інь-ян; міфологеми природних стихій склали основу китайської нумерології. Всій китайській релігійно-філософській традиції іманентні антропокосмічні уявлення про тотожність макро- і мікрокосму, вибудована складна ієрархічна система взаємодії макро- і мікросвітів, елементи якої знаходяться у постійній взаємодії, а одному і тому ж

змісту відповідає ціла система кодів, знаків, символів (просторова, часова, рослинна, тваринна, анатомічна і т.д.).

У *підрозділі 2.3. – «Міфологеми сучасної культури»* – аналізуються вияви архетипів космогонічних міфологем в сучасній культурі, акцентуючи на тій обставині, що міфотворчість іманентна багатополярній сучасності. Філософська рефлексія ХХ століття актуалізувала проблеми: розрізнення класичного міфу від сучасного, співвідношення міфології і конкретно-історичної реальності, причин і способів взаємодії архаїчного і сучасного міфів. Соціально-філософський аналіз архетипів космогонічних міфологем робить свій внесок у поглиблення рефлексії міфотворчості, демонструючи зв'язок класичної і сучасної міфології у різних сферах культури (література, мистецтво, політика, синергетика).

Розглядається *література ХХ ст. крізь призму неоміфологізму* як одного з провідних художніх принципів. Дослідження актуалізації архетипів космогонічних міфологем в літературі показало, що сучасній літературі притаманні: архетипність образів, орієнтація на семантику можливих світів, циклічні способи організації простору-часу, міфоритуальні ідеї карнавалу, уявлення про існування демургів-культурних героїв тощо. Неоміфологізм як принцип збагатився низкою особливостей у порівнянні з міфологізмом класичним: рефлексивність, міфологізація повсякденності, іронічність, глибокий психологізм, схильність до екзистенційної абсурдності культурного героя тощо. Канали трансляції міфологічного матеріалу в сучасність можуть бути об'єктивними і суб'єктивними, свідомими і несвідомими, наприклад: а) створення автором власної оригінальної системи міфологем (С.Беккет, Дж.Джойс та ін.) б) відтворення глибинних міфо-синкретичних структур мислення (Х.Боргес, Ф.Кафка та ін.); в) пряме запозичення з давньої міфології сюжетів і варіацій на її теми (Л.Керролл, Дж.Толкієн та ін.). Більш-менш свідомим звертанням до міфологізму відзначені також твори таких різних письменників як Г.Гессе, А.Камю, Г.Майринк, Р.Музиль, М.Пруст та ін.

Окремо виділені *неоміфологізми у видовищних формах мистецтва*, серед яких розглядаються архетипні витоки балагану (цирку, феєрії, ілюзйону й народної карнавальної культури), які на сьогодні відроджуються в масовій свідомості, перш за все завдяки кіно і телебаченню. Вони будуються на принципах програмності-показу й монтажу, які знаходяться у певній опозиції принципу сюжетності (оповідання), повертаючись при цьому до цілісного світосприйняття. Якщо принцип оповідання орієнтується переважно на лінійний час і розвинуту понятійність раціонального, то принцип програмності містить у собі архетипні риси міфологічного ірраціонального мислення, орієнтується на циклічний час і сакральний простір. Тип візуальної культури, побудований на принципі програмності, тяжіє до міфологічного способу світосприйняття тому, що коріння візуальних видовищ сягають глибини давніх ритуалів, які є зовнішнім виразом певного міфу й найдавнішими різновидами «карнавальної культури». Видовищність тут постає одним із зовнішніх атрибутів міфоритуального мислення. Видовищні форми комунікації

актуалізовані в таких видах масової культури як цирк, естрада, кіно, телебачення тощо. Останні є спадкоємцями більш давніх видовищ, таких як ілюзійон, фесрія, пантоміма, балаган, кунсткамера з лубками, цирк.

Неоміфологізми у політиці й рекламі аналізуються через дослідження процесів міфологізації й деміфологізації масової свідомості в політиці, ідеології, рекламі. Актуалізація неоміфологічної свідомості стає засобом пом'якшення соціокультурних протиріч, структурування і спрямування соціальної енергії руслом, вигідним владі, формування норм й цінностей колективної ідентичності, яка у випадку деміфологізації розпадається. В сучасній політиці й рекламі виявляються наступні імперативи міфологічного мислення: спрямованість на колективну свідомість; поділ на «своїх» і «чужих» за принципом архаїчного дуалізму; проголошення сучасних політиків «культурними героями-рятівниками»; циклічність сприйняття часу й сакральність «початку часів» (в рекламі це звертання до «золотого віку», тобто традицій, що гарантують якість); міфологічні способи організації простору (сакральність центру); міфоритуальні ідеї карнавалу; ново-класичні ритуали переходу; феномен близнюків; змістоутворююча знакова роль числа, звуку тощо. Сучасні міфологеми та ідеологеми, використовуючи архетипний потенціал класичних міфологем, обмежують їх лише матеріальною складовою. Політична і рекламна міфологія, стаючи своєрідним засобом зняття соціокультурних протиріч, формує ідентичність суспільства споживання.

Міфологічні витоки синергетики досліджуються шляхом аналізу синергетики як міждисциплінарного напрямку, інтегруючого у своїй картині світу дані різних галузей знань й асимілюючого деякі міфологеми, притаманні класичним міфам. Поринаючи в середовище культури, синергетика кореспондується зі світоглядними традиціями, які співзвучні її власним аксіомам та імперативам, сповнюючи їх новим конкретним змістом. На цьому наголошували як засновник синергетики Г.Хакен, так й інші дослідники, зокрема О.Князева і С.Курдюмов. Аналіз актуалізації архетипів космогонічних міфологем в синергетиці показав, що: 1) остання реанімує базові принципи міфологічного мислення – холистичність і антропокозмизм; 2) з міфологічним мисленням корелює фундаментальна ідея синергетики – перехід від креативного хаосу через креативний вихор до порядку; 3) спостерігається певний діалогізм синергетичної термінології з термінологією архетипів космогонічних міфологем: біфуркаційне розгалуження асоціюється зі світовим деревом; фрактали стають новою назвою міфологічного ізоморфізму мікро- і макрокосму; синергетичне розуміння «ритму» повертає нас до циклічної моделі часу; а ідея «ієрархії середовищ» у синергетиці корелюється з уявленнями про ієрархію світових стихій (вогню, повітря, води, землі).

У **Висновках** подані результати дисертаційного дослідження, серед яких найбільш істотними є наступні:

1. Уведено поняття «архетипи космогонічних міфологем», під якими розуміються соціокультурні константи, що окреслюють символічні просторово-часові параметри екзистенції, репродукують свої формально-змістовні

характеристики у різних сферах і галузях культури, укорінені в ірраціональності психіки й особливостях міфологічного мислення. Архетипами космогонічних міфологем є такі глибокозмістовні й символічні образи як хаос, небо й земля, світове дерево та інші міфологеми космогонічного, космологічного й есхатологічного характеру. Дослідження архетипів космогонічних міфологем показує, що вони укорінені в свідомості, тобто трансформуються у часі, змінюють свої назви, семантику, способи подання й сприйняття, але сутність їх залишається незмінною. Так, при всій глибині й розмаїтості своїх виявів, міфологема хаосу залишається символом первісної єдності; дуалізм неба й землі сприймається як основа дихотомії довкілля; архетип світового дерева асимілює єдність у різноманітті, залишаючись при цьому символом трієстості. Універсальний евристичний потенціал архетипних міфологем актуалізує й репродукує їх у різних сферах сьогодення.

2. Уточнено причини актуалізації неоміфологічної свідомості в постмодерній соціокультурній ситуації, а саме визначені зміни в світоглядних настановах, викликані занепадом сцієнтизму, кризою логічного позитивізму, «лінгвістичним поворотом» у філософії, загально-культурологічною установкою на семантику можливих світів і віртуальні реальності. Міфологічне мислення є носієм певної логічної й психологічної своєрідності, провідною рисою якої є здатність до міфотворчості, тобто до моделювання, класифікації й інтерпретації буття мовою символів, продукування конкретно-чуттєвої образності, для якої характерні переживання її свідомістю без пояснень, інтерпретацій, без рефлексії. Міфотворчість іманентна людині не тільки давній, але й сучасній, тому що виконує змістоутворюючу функцію.

3. Комплексний аналіз архетипів космогонічних міфологем у широкому соціокультурному контексті розвинув наступні положення:

- дослідження китайської релігійно-філософської традиції продемонструвало наявність у ній таких архетипів космогонічних міфологем як: хаос, світове яйце, першоплодина, небо й земля, світове дерево, світова гора, небесна ієрархія, близнюки, потоп, золотий вік, космічна війна, природні стихії, культурні герої. В китайських класичних книжках «Дао-де цзин», «Чжуан-цзи», «Гуань Ін-цзи», «Хуайнань-цзи» та деяких інших джерелах китайської космогонії присутні елементи архетипів космогонічних міфологем, трансформованих в класичні китайські філософеми «дао», «ци», «інь-ян». Наскрізними для всієї китайської релігійно-філософської традиції є антропокосмічні уявлення про тотожність макро- й мікрокосмів, на засадах якої вибудована складна ієрархічна система взаємодії макро- і мікросвітів, де одному й тому ж змісту відповідає ціла система кодів, знаків, символів (просторова, часова, рослинна, тваринна, анатомічна);

- неоміфологізму як одному з провідних принципів сучасної літератури, притаманні: архетипність образів, орієнтація на семантику можливих світів, циклічні способи організації простору-часу, міфоритуальні ідеї карнавалу, уявлення про існування демургів-культурних героїв тощо. Сучасний неоміфологізм збагатився низкою особливостей у порівнянні з класичним:

рефлексивність, міфологізація повсякденності, іронічність, глибокий психологізм, схильність до екзистенційної абсурдності культурного героя. Канали трансляції міфологічного матеріалу в сучасність можуть бути об'єктивними й суб'єктивними, свідомими і несвідомими, як то: а) створення автором власної оригінальної системи міфологем; б) відтворення глибинних міфо-синкретичних структур мислення; в) пряме запозичення з давньої міфології сюжетів і варіацій на її теми;

- у сучасних видовищних мистецтвах (цирк, кіно, телебачення) елементи архетипів космогонічних міфологем реанімують циклічне сприйняття часу, яке базується не на системі оповідання, а на системі показу. Архетипні космогонічні міфологеми – хаос і космос, сакральний центр, світові стихії, – ідентифікуються в глибоко імпліцитному, неусвідомленому вигляді; космогонічний сакральний зміст видовищ втрачається, вони стають розважальними, профанними. Серед давніх видовищ найяскравішим носієм архетипного є балаган як форма розважальної комунікації й архаїчна система організації тексту, яка: а) включає певні взаємовідносини міфу й сюжету; б) зіставляється з образом міста й картиною світу, утвореною з різних міфопоетичних складових. Архетипні витoki балагану (цирку, фєсрії, ілюзіону) відроджуються у сучасній масовій свідомості, перш за все, кіно і телебаченням;

- сучасна політична й рекламна міфологія, використовуючи архетипний потенціал класичних міфологем, зводить його у матеріальну площину і стає одним із засобів формування ідентичності суспільства споживання. Такі модуси міфологічного мислення як: а) спрямованість на колективну свідомість; б) поділ на «своїх» і «чужих» за принципом архаїчного дуалізму; в) проголошення сучасних політиків «культурними героями-рятівниками»; г) циклічність сприйняття часу і сакральність «початку часів»; д) звертання до «золотого віку», тобто традицій, гарантуючих якість в рекламі, та деякі інші – сприяють впливу на масову свідомість ірраціональних чинників, в тому числі ідеологічної й рекламної «нової міфології» суспільства споживання.

4. При дослідженні виявів архетипів космогонічних міфологем в синергетиці з'ясовано, що остання: а) реанімує базові принципи міфологічного мислення – холистичність і антропокозмизм; б) корелює з міфологічним мисленням своєю фундаментальною ідеєю – переходом від креативного хаосу через креативний вихор до порядку. Спостерігається певний діалогізм синергетичної термінології з термінологією архетипів космогонічних міфологем: біфуркаційне розгалуження асоціюється зі світовим деревом; фрактали стають новою назвою міфологічного ізоморфізму мікро- і макрокосму; синергетичне розуміння «ритму» повертає до циклічної моделі часу; ідея синергетичної «ієрархії середовищ» – до структурованості й субординації світових стихій.

**Основні положення дисертаційного дослідження
висвітлено у таких публікаціях автора:**

1. Сурина Г.Ю. Універсалізм Карла Густава Юнга / Г.Ю.Сурина // *Перспективи: наукове видання Одеського педагогічного університету імені К.Д.Ушинського.* – Одеса, 2005. – № 4 (32). – С. 109-114.
2. Сурина А.Ю. Антропокосмизм мифологических архетипов / В.В.Ковалевич, А.Ю. Сурина // *Перспективи: наукове видання Одеського педагогічного університету імені К.Д. Ушинського.* – Одеса, 2006. – № 1 (33). – С. 96-101.
3. Сурина Г.Ю. Міфологема світового дерева як один з виявів архетипу триєдності / Г.Ю.Сурина // *Мультиверсум: Філософський альманах.* – К.: Укр. центр духовної культури, 2006. – Випуск 56. – С. 166-176.
4. Сурина Г.Ю. Трансперсональний досвід як основа феномену релігії в роботах Євгена Олексійовича Торчинова / Г.Ю.Сурина // *Грані: Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах Дніпропетровського національного університету.* – Дніпропетровськ, 2006. – № 5 (49). – С. 68-72.
5. Сурина А.Ю. Воспитательное значение мифологических архетипов / А.Ю.Сурина // *Філософські пошуки.* – Львів-Одеса: Cogito-Центр Європи, 2006. – Випуск XXI-XXII. – С. 201-213.
6. Сурина Г.Ю. Міфологічні витoki синергетики / Г.Ю.Сурина // *Політологічний вісник: [зб. наук. праць].* – К.: «ІНТАС», 2007. – Випуск 25. – С. 6-15.
7. Сурина Г.Ю. Міфологема хаосу та її евристичний потенціал / Г.Ю.Сурина // *Науковий вісник Чернівецького університету: [зб. наук. праць].* – Чернівці: Рута, 2007. – Випуск 346-347. Філософія. – С. 121-126.
8. Сурина Г.Ю. Неоміфологізм як один із провідних принципів літератури ХХ ст. / Г.Ю.Сурина // *Науковий вісник Чернівецького університету: [зб. наук. праць].* – Чернівці: Рута, 2007. – Випуск 350-351. Філософія. – С. 247-252.
9. Сурина А.Ю. Бинаризм в структурній типології міфа К.Леви-Строса / А.Ю.Сурина // *Вісник Дніпропетровського університету: філософія, соціологія, політологія.* – Дніпропетровськ: ДНУ, 2008. – Випуск 17. – С. 346-351.
10. Сурина Г.Ю. Міфологізація масової свідомості засобами ідеології і реклами / Г.Ю.Сурина // *Нова парадигма: Журнал наукових праць.* – К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова. – 2013. – Випуск 114. – С. 158-168.
11. Сурина Г.Ю. Деякі особливості китайського релігійно-філософського мислення та їх вплив на сучасні вірування / С.В.Свистунов, Г.Ю.Сурина // *Українське релігієзнавство. Бюлетень Української Асоціації релігієзнавців і Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г.С.Сковороди НАН України.* – К., 2009. – № 52. – С. 70-78.
12. Сурина А.Ю. Движение Фалуныгун как явление постмодерной религиозности / А.Ю.Сурина // *Религия и общество – 7: сб. науч. статей / под*

общ. ред. В.В.Старостенко, О.В.Дьяченко. – Могилев: УО «МГУ им. А.А.Кулешова», 2012. – С. 71-74.

13. Сурина А.Ю. Духовный потенциал мифа (из опыта уроков мифологии в младших классах средней школы) / А.Ю.Сурина, В.А.Шевчук // Материалы Пярых Международных педагогических чтений (9-11 января 2006 г., г. Москва) // Три ключа: Педагогический вестник. Выпуск 10. – М.: Издательский Дом Шалвы Амонашвили, 2006. – С. 106-111.

14. Сурина Г.Ю. Міфологічне мислення як невід’ємна складова масової свідомості / Г.Ю.Сурина // Інновації в технології та методології наукового пізнання: Матеріали міжнародної наукової конференції (26-27 жовтня 2006 р., м. Одеса). – Одеса: Вид-во Одеського педагогічного університету імені К.Д.Ушинського, 2006. – С. 130-131.

15. Сурина А.Ю. Антропокосмизм архетипических мифологем космогонических мифов / А.Ю.Сурина // Человек в современных философских концепциях: Материалы Четвертой Международной конференции (28-31 мая 2007 г., г. Волгоград). – В 4 т. – Волгоград: Изд-во ВолГУ, 2007. – Т. 3. – С. 642-646.

16. Сурина Г.Ю. Деякі причини актуалізації неоміфологічної свідомості у постмодерністському сьогоденні / Г.Ю.Сурина // Сучасне світорозуміння: Матеріали науково-практичної конференції (15-16 листопада 2007 р., м. Дніпропетровськ) // Гуманітарний журнал Національного гірничого університету. – 2007. – С. 267-271.

17. Сурина Г.Ю. Міфологеми космогонічних міфів як культурні універсалії / Г.Ю.Сурина // Дні науки філософського факультету – 2008: Міжнародна наукова конференція (16-17 квітня 2008 року, м. Київ): Матеріали доповідей та виступів. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. – Ч. IV. – С. 109-111.

18. Сурина А.Ю. Архетипические и актуальные мифологеми в средствах массовой коммуникации / А.Ю.Сурина // Коммуникация в современной парадигме социального и гуманитарного знания: Материалы 4-й международной конференции РКА «Коммуникация – 2008» (9-13 июня 2008 г., г. Москва). – М., 2008. – С. 451-454.

19. Сурина Г.Ю. Світський даосизм як феномен нової релігійності / Г.Ю.Сурина // Людина. Світ. Суспільство (до 175-річчя філософського факультету). Дні науки філософського факультету – 2009: Міжнар. наук. конф. (21-22 квітня 2009 року, м. Київ): Матеріали доповідей та виступів. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2009. – Ч. VII. – С. 59-61.

20. Сурина А.Ю. Черты мифологического мировосприятия в современных зрелищных искусствах / А.Ю.Сурина // Наука України. Перспективи та потенціал: Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (30-31 травня 2012 р. м. Одеса). – Одеса: Всеукраїнське громадське об’єднання «Нова освіта», 2012. – С. 169-172.

АНОТАЦІЇ

Сурина Г.Ю. Соціально-філософський аналіз архетипів космогонічних міфологем. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії. – Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова. – Київ, 2013.

З позицій плюралістичної і міждисциплінарної методології в дослідженні аналізуються: процеси формування і функціонування в сучасній масовій свідомості різноманітних міфологем, які базуються на традиціях давньої класичної міфології; причини виникнення і характеристики міфологічного мислення, які сприяють його сучасній актуалізації. Запропонована концепція архетипів космогонічних міфологем, під якими розуміються соціокультурні константи, що задають символічні просторово-часові параметри екзистенції і перманентно репродукують свої формально-змістовні характеристики при трансформаціях у різних сферах культури.

Ключові слова: міфологічне мислення, масова свідомість, хаос, небо й земля, світове дерево, евристичний потенціал і трансформації архетипів космогонічних міфологем.

Сурина А.Ю. Социально-философский анализ архетипов космогонических мифологем. – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата философских наук по специальности 09.00.03 – социальная философия и философия истории. – Национальный педагогический университет имени М.П.Драгоманова. – Киев, 2013.

С позиций плюралистической и междисциплинарной методологии в исследовании анализируются процессы формирования и функционирования в современном массовом сознании разнообразных мифологем, многие из которых базируются на традициях древней классической мифологии. Установлено, что причинами актуализации мифологического мышления в современной социокультурной ситуации являются изменения в мировоззренческих установках, вызванных кризисом логического позитивизма, лингвистическим поворотом в философии, общекультурологической ориентацией на семантику возможных миров и виртуальные реальности.

Предложена концепция архетипов космогонических мифологем, под которыми понимаются социокультурные константы, задающие символические пространственно-временные параметры экзистенции и перманентно репродуцирующие свои формально-содержательные характеристики, актуализируясь в различных сферах культуры. Анализируются конкретные архетипы космогонических мифологем (хаос, небо и земля, мировое древо), эксплицируется их эвристический потенциал. Развивается положение о том, что архетипы космогонических мифологем, сформировавшись в период

преобладания мифологического мировоззрения, репродуцируют свои формально-содержательные характеристики в периоды преобладания как религиозного, так и научного мировоззрений, и выполняют функцию своеобразных метаисторических социокультурных констант. Для обоснования последнего тезиса процессы трансформаций космогонических мифологем исследуются в религиозных традициях, в частности, китайской религиозно-философской традиции, а также на разнообразных примерах их проявлений в современной десаκραлизованной культуре: в искусстве, политике, науке.

Так, исследование архетипов космогонических мифологем в китайской религиозно-философской литературе показало наличие их характеристик в классических китайских философемах «дао», «ци», «инь-ян».

Исследование неомифологизма как одного из ведущих принципов современной литературы продемонстрировало наличие в ней таких черт мифологического мышления как: архетипичность образов, ориентация на семантику возможных миров, циклические способы организации пространства-времени, мифоритуальные идеи карнавала, представления о демиургах-культурных героях.

В современных зрелищных искусствах (цирк, кино, телевидение) элементы архетипов космогонических мифологем реанимируют циклическое восприятие времени, основанное на системе показа, а не системе рассказа, базирующейся на линейном восприятии времени. Архетипические космогонические мифологемы – хаос и космос, сакральный центр, мировые стихии, – идентифицируются здесь в глубоко скрытом, неосознанном виде; сакральный космогонический смысл зрелищ теряется, они становятся профанными и выполняют главным образом развлекательную функцию.

Современная политическая и рекламная мифология использует архетипический потенциал классических мифологем как один из способов формирования идентичности общества потребления, сводя его исключительно в материальную плоскость. Такие модусы мифологического мышления как: направленность на коллективное сознание; деление на «своих» и «чужих» по принципу архаического дуализма; провозглашение современных политиков «культурными героями-спасителями»; цикличность восприятия времени и сакральность «начала времен» – способствуют формированию «новой мифологии» общества потребления и влиянию на массовое сознание иррациональных факторов.

Исследование проявлений архетипов космогонических мифологем в синергетике показало, что базовые принципы ее мировосприятия коррелируют с основными характеристиками мифологического мышления – холистичностью и антропокосмизмом, а также возрождают фундаментальную идею мифологического мировидения – перехода от креативного хаоса через креативный вихрь к порядку.

Таким образом, в диссертационном исследовании доказывалось, что современные мифологемы во многом сохраняют свою архетипическую природу и присущие им с древних времен внутренние смыслы, но при этом существенно

меняют внешние формы своего выражения и становятся качественно иными неомифологическими структурами.

Ключевые слова: мифологическое мышление, массовое сознание, хаос, небо и земля, мировое древо, эвристический потенциал и трансформации архетипов космогонических мифологем.

Surina G.U. Socio-philosophic Analysis of the Cosmological Mythologems Archetypes. – Manuscript.

A Thesis for the Scholarly Degree of Candidate of Philosophy, specialty 09.00.03. – Social philosophy and philosophy of history. – National Pedagogical Dragomanov University. – Kyiv, 2013.

From the aspects of pluralistic and interdisciplinary methodology the thesis is devoted to the formation and functioning processes of the modern mass consciousness varied mythologems rooted in the classical ancient mythology traditions; the origins and characteristics of mythological thought assisted it's modern actualization are examined. The conception of cosmological mythologems archetypes is offered. The cosmological mythologems archetypes are considered as socio-cultural constants that set symbolic, space, time parameters of existence and permanently recreated it's formal essential characteristics in various spheres of cultural transformation.

Key words: mythological thought, mass consciousness, chaos, sky and earth, world tree, heuristically potential and cosmological mythologems archetypes transformations.

НБ НПУ

100121837

Підп. до друку 29.07.2013. Формат 60x84/16.

Обл.-вид. арк. 0,9. Ум. друк. арк. 0,9.

Тираж 100 прим. Зам. 2907-1.

Поліграфічне підприємство СПД Румянцева Г. В.

54038, м. Миколаїв, вул. Бузника, 5/1.

Свідоцтво МК № 11 від 26.01.2007 р.